

hatott Martinovicsék összeesküvése. Martinovics örült hazudozása gyanút ébresztett a nádor lelkében a magyar előkelőségekkel szemben. Míg az összeesküvés kipattanásakor az volt a nádor józan véleménye, hogy a főbűnösökre irgalmatlanul le kell sújtani, a többiekkel szemben pedig enyhén kell eljárni, néhány nemes és mágnás belekeveredése azt a hitet keltette benne, hogy a magyar társadalom túlnyomó része egyetért Martinovicsékkal. Régi megítélés tanácsadóinak enyhéséget ajánló javaslataiból arra következtet, hogy ezek maguk is részesek az összeesküvésben. Most minden mocsnás gyanús előtte. Szatmár vármegyének javaslatát magyar színház ügyében elgáncsolja; 400 ezer forintos tőke összeadását javasolta a megye, 45 ezer frtot már jegyezték is. Gyanús minden humanus terv, mert a szegénység megnyerésére irányuló törekvést árul el, pedig nálunk a nádor véleménye szerint a szegény kismemesség a veszélyes elem. Az iskolák erőszakos megszüntetését nem ajánlja, mert az visszatetszést szülhetne, ellenben javasolja, hogy ne támogassa őket a kormány, majd megszűnnek maguktól. A földműves népnek nem való az olvasni tudás, csak izgató könyveket olvas azután és elhanyagolja a munkát. Nem kell országgyűlést összehívni, az forradalomra vezethet. Martinovicsék terve épen országgyűlés összehívásán alapult. A külföldi hírek hírlapi közlését el kell tiltani. Milyen gyanakvással nézhetett régi magyar tanácsadóira a főherceg, mikor mindezek — különösen az országgyűlés dolgában — egy nézetet lehettek! Nem is maradtak helyükön, a nádor javaslatára csúfosan csapta el őket a király. Sándor Lipót halálát magyar szempontból mégis veszteségnek tartja Mályusz. A nádor sokkal önállóbb gondolkodású volt, semhogy megmaradt volna mereven téves, elítélő véleménye mellett, másrészt ő reformokat hozott volna József szellemében, de József nemzeti és vallásellenes tendenciája nélkül.

A vaskos kötetnek mintegy felét foglalja el Mályusz bevezetése és sok-sok jegyzete. Ezek túlnyomó részben szintén levéltári kutatáson alapulnak s amint látható, sokban megváltoztatják eddigi nézeteinket. A szerző roppant anyagot gyűjtött össze, ezt kitűnően rostálta meg és olyan világos elrendezésben, olyan éles vonásokkal adja elő, hogy a kép, melyet a korról s a szerep-

lők jelleméről nyújt, felejthetetlenül vésődik emlékezetünkbe. Bevezetéséből a Napkelet között egy részletet; ez szép volt, de igazán érthetőnek és igazán szépnek az egész keretében találjuk ezt is. *Török Pál.*

Egy építőmester álmai. A Friedrich Ernst-féle nagy német kiadóvállalat Neue Werkkunst sorozatában «Träume eines Baumeisters» címmel, Reinhardt Miksa előszavaival most jelentek meg *Pogány Móric* műépítész tervei, vázlatai.

A pompás kiállítású, artisztikus kintőtűs albumalakú kötet egy merész szárnyalású építőelme érdekesebbnél-érdekesebb gondolatait, eszméit, terveit tartalmazza.

Az «inter arma silent musae» keserű igazságát legsúlyosabban az építőművészek érezték meg. Hiszen igaz, szenvedtek az irott betű, a paletta és szobrászvédő, a muzsika művészei is a nehéz idők alatt-és után, de egyikük sem annyit, mint az építés mesterei. Az ő alkotó kezük szabadul meg legnehezebben a reávert béklyótól, mert az ő művészetük kíván legnagyobb áldozatot, legjobb gazdasági helyzetet, lehetőségeket.

A nemes építőművészet világszerte pang. Nincs az anyagra pénz. Alig építenek még egyszerű lakó- és bérházakat is. Monumentális építkezés meg épen fehér holló.

Manapság az építőmesterek legfeljebb ha — álmodhatnak. A palotákat, a templomokat, a tornyokat és színházakat csak a maguk lelkében rakhatják magasra — álmokövekből. Mikor a rajztábla elé ülnek, hogy márványba, rusztikába, grandiózus oszlopsorba elképzelt álmaikat rajzba kössék: fájó lélekkel gondolják el, hogy ezek a pompás tervek alighanem örökre csak tervek, álmok maradnak, mert a mai idők nem kedveznek megvalósulásuknak...

Ha az ember a kezébe veszi *Pogány Móric* albumát, csakúgy megnehezedik a szíve, mint e tervek alkotójáé, amiatt, hogy e finom, művészi, nagyszabású elgondolások nem válhatnak súlyos, hatalmas, kővalóságá. De ugyanakkor fel is szabadul a lelkünk és elfeledkezve a ma keserűségeiről, felszáll, felröppel abba a csudálatos világba, ahova ennek a jeles magyar építőművésznek szárnyaló fantáziája menekül a nyomasztó időkben.

Ritka gazdag elképzelőtehetséggel megáldott építőművész *Pogány Móric.*

Merész álmai vannak. De ezek az ál-
mok mind olyanok, hogy a valóságba
is átvihetők s akkor úgy hatnának,
mint a realitásba átmentett álmokin-
csek. Magasra száll az építőművész
képzeldőereje, de valahogy úgy, mint
a repülőgép, melynek szállása kormá-
nyozható. Az építőmester dús fantá-
ziáját mindig a kellő helyre kormá-
nyozza az egyszerre érzett valóságban
elgondolás. Bármily merészet termel a
fantáziája: megérik a gondolatban
a kőbe, márványba is tökéletesen ki-
fejezésre juttatható terv életképessége,
igazsága.

Gazdag skálát fog át ez az építőmű-
vészi álmódzás. A budavári Szent-
háromság-szobor hiánytalan stílus-
érzékkel pótolta emelvényét épügy a
valóság számára rajzolta meg, mint az
utána következő dómot. A gigan-
tikus dóm-álom is csak olyan építési
megalapozással nő fel a lelkéből — ez
megérik! — mint az egy-kettőre
megvalósítható, szerény kis baroklép-
csőzet. Az építész így álmodik, így
kottáz kőbe. Csak le kellene muzsikálni
a dómot is, az is tökéletes lenne bizo-
nyára. Azután élénk ormosodik egy
nagyszerű templomhajó... egy ha-
talmos erejű várkapolna... a csudálat-
os hatású katedrális... nagyszabású
hósi emléktérvek következnek, feje-
delmi várkastély, teremterv a salzburgi
játékokhoz... vidám mulatót képzel
el... fantáziája hatalmas hangver-
senytermet rakat vele... felmagasz-
tosulva, Beethoven lángelméjének emel
ünnepi csarnokot, képzeletben...
Mozart számára is elgondol egyet,
kecseset, mint a költeményei... mozi-
dekorációk is megmozdítják a képzelő
kedvét, rajzolja a tudomány otthoná-
nak óriási palotát költ, megálmodja
egy nagyszerű kiállítási terület ké-
pét, élénk varázsolja egy ideális tenger-
parti város kőarcát, Mammonnak tor-
nyot rak játszi kedve, kikötőket, gyá-
rakat álmodik... álmodik, ragyogóan,
szépen épít — légvárakat, légdómot,
légtornyokat...

Szomorú, hogy mindez a merész
álom manapság valóra nem válhat, de
mégis jól esik látnunk, hogy ilyen
építőművész-költőink vannak, jól esik
tudnunk, hogy ha eljön az ideje annak,
hogy a hegyek márványát és csengő-
kemény követ újra az építőterekre
ordhatjuk, akkor olyan finom, mű-
vészi alkotóelmék teremhetnek majd
belőlük elmúlhatatlan építészet-muzsi-

kát, mint ennek a pompás albumnak
a költője: Pogány Móric és a hét szűk
esztendőben is szépet álmódó magyar
építőművész társai.

Myn.

**Nagy József: Két filozófus. Platon
és Kant.** Nagy Józsefnek, a pécsi
egyetem professzorának sűrű egymás-
utánban jelennek meg a filozófiát nép-
szerűsítő munkái. «Gondolkodók» című
könyvét nemrég ismertette a Nap-
kelet, most egy másik kötetről kell
beszámolnunk, amelyben nagyobb filozó-
fiátörténetéből kiszakított két érte-
kezés foglal helyet. A kiszakítás és
kötetbe helyezés nem volt egészen
szerencsés; a két tanulmány közön-
bösen áll egymás mellett, semmi sem
igazolja egybetartozásukat. Az antik
és modern világnézet ellentétét vol-
nának hivatva bemutatni, de mind e
világnézetekről, mind ellentétükről ke-
veset tudunk meg.

A tanulmányok különben nagyon
lelkiismeretes elemzését adják a két
bölcseleti rendszerének, ám az egyéni
nézőpontot, interpretációkat kevésbé
ismert részek (pl. Platon kritikai kor-
szaka) bővebb tárgyalását elkerülik.
Nagy József mesterének, Pauler Ákos-
nak van egy szép Aristoteles tanul-
mánya. Az elemzésben élesen rajzoló-
dik elő egy vezető alap gondolat, erő-
teljes és szuggesztív hatású a válasz-
tott új nézőpont és súlyosakká, ma-
radandókká váltak az egyes megállapí-
tások, egyszerű rendszerbe sorakoztak
a szétszórt aristotelesi tanok. Nagy
József előadásában Platon elszinte-
nedik, tanítása szürke részletekre hull
szét, elveszítjük ez összefüggések ké-
pét.

Bartók Györgynek jelent meg nem-
rég egy itt is ismertetett Kant-könyve.
A munkának voltak hibái és hiányai,
de az egész mégis megkapott a buzgó
kantianus feltétlen hite és az igazolni
akarás melegsége által. A szempont
eredetiséghiányát feledtette a meggyő-
ződés ereje. Nagy Józsefnél csöndesen,
egyhangúan következik egymásután
a három kritika tartalma; közös ala-
pozásukra — az erkölcsi gondolat pri-
matusára — rámutat ugyan, de el-
mulasztja e gondolat kifejtését.

Egyetlen kis csemegével szolgál a
szerző, Paulert nagy ellenfelével, Kant-
tal hozza párhuzamba. Itt is azonban
a hasonlóságok felsorolása elnagyolt,
elsietelt és egyáltalán nem meggyőző.

h. g.